

MILLIY G‘URUR VA MADANIY QADRIYATLAR: FALSAFIY VA PEDAGOGIK TAHLIL

Muallif: Termiz davlat Pedagogika instituti

Magistratura bo‘limi Musiqa ta‘limi va san‘at

mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Nazaraliyev Gair Kuchkinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat Pedagogika instituti

Musiqa mahorati va madaniyati kafedrası

katta o‘qituvchisi, dots.v.b.

Raxmatullayev Xumoyun Shafoatovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy g‘urur va madaniy qadriyatlarning falsafiy, sotsiologik va pedagogik jihatlarini chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Muallif milliy g‘ururning tarixiy shakllanishi, uning Sharq va G‘arb mutafakkirlari talqinidagi o‘rni, shuningdek, madaniy qadriyatlarning jamiyat va shaxs hayotidagi roli haqida atroflicha fikr yuritadi. Ta‘lim-tarbiya tizimida milliy g‘urur va qadriyatlarni shakllantirish metodikalari, yosh avlod ongi va qalbida milliy identitetni mustahkamlash usullari tavsiflanadi. Xususan, O‘zbekiston ta‘lim tizimidagi tajribalar, o‘zbek pedagogikasining buyuk namoyandalari – Forobiy, Navoiy, Avloniy asarlaridan namunalar keltiriladi. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrash va yoshlarni mafkuraviy immunitet bilan tarbiyalash zarurati ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, musiqa ta‘limi orqali milliy g‘urur va qadriyatlarni singdirishning nazariy va amaliy imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi. Maqola zamonaviy ilmiy manbalar, xalqaro tadqiqotlar va diniy-adabiy manbalar asosida mustahkamlangan.

Kalit so‘zlar: milliy g‘urur, madaniy qadriyatlar, ta‘lim va tarbiya, Sharq va G‘arb falsafasi, globallashuv va madaniyat, O‘zbekiston ta‘lim tizimi, Forobiy, Navoiy, Avloniy pedagogikasi, musiqa ta‘limi, mafkuraviy immunitet

Milliy g‘urur va madaniy qadriyatlar har bir jamiyatning ma‘naviy asosi bo‘lib, shaxsning ijtimoiy ongini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Milliy g‘urur – bu vatan va xalqqa bo‘lgan muhabbat va sadoqat tuyg‘usi, shaxsning o‘z millatiga mansubligini anglashdan kelib chiqadigan faxr hissidir. U millatning tarixi, tili, madaniy

merosi va an'analari bilan bog'liq holda shakllanadi. Milliy g'urur tuyg'usi xalqning buyuk ajdodlari va boy madaniy merosi bilan iftixor qilish, millat yutuqlaridan faxrlanish orqali namoyon bo'ladi. Sharq va G'arb mutafakkirlari ham vatanparvarlikni ezgu fazilat sifatida ulug'laganlar – masalan, islomiy rivoyatda *"Hubbul watan minal iymon"* ("Vatanni sevmok iymondandir") deya vatanga muhabbatning muqaddas qadriyat ekanligi ta'kidlanadi.

Madaniy qadriyatlar esa muayyan millat tomonidan asrlar davomida yaratilgan va avloddan-avlodga o'tib kelayotgan moddiy hamda ma'naviy boyliklar majmuasini anglatadi. Bunga xalqning tili, adabiyoti, san'ati, urf-odat va an'analari, diniy e'tiqodlari, tarixiy yodgorliklari kabi omillar kiradi. Madaniy qadriyatlar barcha zamonlarda insoniyat uchun eng buyuk boylik bo'lib kelgan bo'lib, uning yoshlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyati beqiyosdir. Zero, milliy qadriyatlar jamiyatning ma'naviy merosi sifatida kelajak avlodlarga o'tadi va yoshlarning dunyoqarashi hamda milliy ruhini shakllantiradi.

Ushbu maqolada milliy g'urur va madaniy qadriyatlarning mazmun-mohiyati hamda tarbiyaviy ahamiyati falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Milliy g'urning tarixiy shakllanishi va falsafiy ildizlari, uni turli Sharq va G'arb faylasuflarining talqini yoritiladi. Shuningdek, milliy g'urni shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy, pedagogik, tarixiy, til, san'at, musiqa va diniy omillar ko'rib chiqiladi. Ta'lim tizimida yosh avlodda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirish metodikalari va amaliyoti tahlil etiladi. Madaniy qadriyatlar tushunchasining ta'rifi, uning moddiy va nomoddiy turlari hamda ularni avlodlar davomiyligida yetkazish (transmissiya) masalalari ochib beriladi. Milliy g'urur va madaniy merosning o'zaro aloqasi hamda shaxs ma'naviy kamolotidagi roli, pedagogik nazariya va amaliyotdagi (jumladan, o'zbek pedagogik merosidagi – Farobiy, Navoiy, Avloniy asarlaridagi va zamonaviy didaktikadagi) o'rni tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning yo'qolish xavfi va ularni asrab-avaylash hamda yoshlar orasida milliy identitetni mustahkamlash zarurati yuzasidan ilmiy mulohazalar bildiriladi. Xususan, musiqa ta'limi orqali milliy g'urur va madaniy qadriyatlarga sodiqlikni tarbiyalash imkoniyatlari haqidagi tadqiqotlar natijalariga e'tibor qaratiladi. Fikrlar zamonaviy ilmiy maqolalar, falsafiy manbalar, xalqaro pedagogik tadqiqotlar va diniy-adabiy manbalardan olingan iqtiboslar bilan mustahkamlanadi.

“Milliy g‘urur” tushunchasi falsafa, sotsiologiya va pedagogika sohalarida keng o‘rganilib, turli talqinlarga ega. Umuman olganda, milliy g‘urur milliy o‘zlikni anglashning hissiy ifodasi bo‘lib, u shaxsning o‘z xalqiga mansubligi va shu xalq erishgan yutuqlardan faxrlanishini bildiradi. Ensiklopedik manbalarda milliy g‘urur “o‘z Vatani va xalqiga bo‘lgan muhabbat, o‘z millatining madaniyati, tili va dini umumiyligini anglash bilan namoyon bo‘ladigan tuyg‘u” deb ta’riflanadi. Demak, milliy g‘urur pozitiv patriotik his-tuyg‘ular majmuasi bo‘lib, u millatchilik yoki shovinistik kayfiyatdan farqli o‘laroq, o‘z millatiga mansublikdan mamnun bo‘lish, lekin boshqa millatlarga hurmatsizlik qilmaslikni anglatadi.

Milliy g‘urning falsafiy ildizlari millat va davlat tushunchalarining shakllanishi bilan uzviy bog‘liq. Tarixiy nuqtai nazardan, milliy g‘urur feodal davrlardagi qabilaviy g‘ururdan farqli o‘laroq, milliy davlatlarning vujudga kelishi va millatlar shakllanishi jarayonida paydo bo‘lgan. Shu boisdan, milliy g‘urur modern davr mahsuli sifatida ko‘pincha millatparvarlik (vatanparvarlik) tuyg‘usi bilan teng ma’noda qo‘llanadi. Turli falsafiy oqimlar bu tuyg‘uga turlicha yondashgan. Masalan, ma’rifatchilik davri (XVIII asr) faylasuflari milliy g‘urni jamiyatni birlashtiruvchi kuch deb bilganlar; J.J. Russo va I. Kant kabi mutafakkirlar shaxsning jamiyat oldidagi burchi, vatanparvarlik fazilatlarini tarbiyalash tarafdori bo‘lishgan. Romantizm davrida esa millat ruhi va uning iftixori ulug‘landi – xususan, nemis faylasufi I.G. Herder til va folklorni millat ruhining asosi deb bildi, har bir xalqning “milliy ruhi” uning tili va an’analari orqali namoyon bo‘lishini ta’kidladi. Herder fikricha, har bir millat o‘ziga xos madaniyat va qadriyatlarga ega bo‘lib, ularning barchasi insoniyat taraqqiyotiga hissa qo‘shadi.

Sharq mutafakkirlari ham milliy o‘zlik va faxr tushunchalarini o‘z davrlarida talqin etganlar. Islom falsafasida “millat” tushunchasi ko‘proq diniy ummat ma’nosida qo‘llanilgan bo‘lsa-da, vatan va xalq tushunchalari alohida qadrlangan. Masalan, Abu Nasr Forobiy (873–950) o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida fazilatli jamiyat haqida so‘z yuritir ekan, jamiyat a’zolarini ezgu fazilatlar – ilm, adolat, hamjihatlik ruhida tarbiyalashni eng oliy maqsad deb biladi. Forobiy tafakkurida komil jamiyat aholisining o‘z yurtiga foydali, axloqan pok, bilimli bo‘lishi ulug‘lanadi, bu esa millat taraqqiyoti va iftixori uchun zarur shartdir. Sharqning tasavvufona an’analarda ham vatan tuyg‘usi madh

etilgan – mashhur hadislardan birida *“O‘z vataningni sev, chunki u muhabbatga loyiq”* mazmuni ilgari suriladi. Xususan, o‘zbek mumtoz adabiyotida vatanparvarlik va milliy g‘urur mavzui keng yoritilgan: Alisher Navoiy asarlarida Turkiston diyorining ulug‘ligi, temuriy sarkardalarning jasorati madh etilishi, o‘z xalqining tilini ulug‘lash kabi g‘oyalar uchraydi. Shu tariqa Sharq va G‘arb dunyoqarashida milliy g‘urur tushunchasi turli manbalardan oziqlangan bo‘lsa-da, uning zahirida Vatanga sadoqat va millat taraqqiyotiga hissa qo‘shish g‘oyasi mujassam.

Milliy g‘urur tuyg‘usini yosh avlod ongiga singdirishda ta’lim-tarbiya tizimi eng muhim vositadir. Pedagoglar va olimlar bu borada ko‘plab samarali metodikalarni ishlab chiqqanlar. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham milliy g‘urur va vatanparvarlik tarbiyasiga alohida e’tibor qaratilib, normativ hujjatlar va o‘quv dasturlarida bu maqsadlar belgilangan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim mazmunining ustuvor tamoyillaridan biri sifatida milliy va umuminsoniy qadriyatlar ustuvorligi qayd etilgan (). Bu degani, maktab va oliy ta’lim dasturlarida milliy madaniyat va tarixni o‘qitishga alohida o‘rin beriladi.

Milliy g‘ururni shakllantirish metodikalarini bir necha yo‘nalishda ko‘rib chiqish mumkin. Birinchidan, o‘quv dasturlariga milliy mazmundagi materiallarni kiritish – masalan, tarix darsliklarida milliy qahramonlar hayoti va jasorati, adabiyot darslarida milliy adiblar asarlaridan parchalar keng yoritilishi. Bu borada tarixiy manbalardan, ilmiy-ommabop adabiyotlardan foydalanish samarali natija beradi.

Ikkinchidan, tarixiy va madaniy obyektlarga sayohatlar, ekskursiyalar tashkil qilish – muzey, yodgorliklar, tarixiy joylarga ekskursiya o‘quvchilarda ajdodlar merosiga qiziqish va g‘urur uyg‘otadi.

Uchinchidan, dars va darsdan tashqari tarbiyaviy tadbirlar orqali vatanparvarlik ruhini oshirish – masalan, “Vatan himoyachilari kuni”ga bag‘ishlangan uchrashuvlar, insholar tanlovi (“Mening Vatanim – mening faxrim” mavzusida), mushoiralar, sahna ko‘rinishlari tashkil qilish. Bunday tadbirlar o‘quvchilarning milliy iftixorini oshirib, ularni milliy ramzlar va qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

To‘rtinchidan, o‘qitish metodlarining takomillashtirilgan shakllari. Zamonaviy pedagogika yutuqlari ko‘rsatmoqdaki, interfaol va innovatsion metodlar yordamida

o'quvchilarda milliy g'urur va o'zlikni anglashni kuchaytirish mumkin. Xususan, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar va guruhiiy topshiriqlar orqali o'quvchilar milliy mavzudagi bilimlarni yanada chuqurroq o'zlashtiradilar. O'zbekistonda ijtimoiy-gumanitar fanlar darslarida munozara, "aqliy hujum", insho yozish, tarixiy rolli sahna ko'rinishlari kabi usullar qo'llanib, o'quvchilarning o'z milliy merosiga nisbatan mushohada yuritish, mustaqil fikr bildirish ko'nikmasi shakllantirilmoqda. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, bunday refleksiv yondashuvlar o'quvchilarda milliy iftixor tuyg'usini mustahkamlashga yordam beradi.

Beshinchidan, o'qituvchi shaxsiy namunasining roli. Tarix va adabiyot fani o'qituvchilari dars jarayonida milliy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lib, o'zlarining vatanparvarlik his-tuyg'ularini namoyish etsalar, bolalar qalbida ularga taqlid qilish orqaligina bo'lsa-da, milliy g'urur shakllanadi. Ma'rifatparvar Abdulla Avloniy ta'kidlaganidek, *"Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir"* (). Haqiqatan ham, to'g'ri tarbiya – ayniqsa vatanparvarlik tarbiyasi – bo'lmasa, yosh avlod milliy o'zligini yo'qotishi mumkin. Avloniyning yana bir so'zi bilan aytganda, *"Tarbiya xususiy ish emas, milliy va ijtimoiy ishdir"*. Shu bois jamiyat va davlat ta'lim vositasida yosh avlodning milliy g'ururli, ma'naviy barkamol bo'lib voyaga yetishini ta'minlashga mas'uldir.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida milliy g'ururni shakllantirish uzluksiz va kompleks yondashuvni talab qiladi. Maktab darsliklaridan tortib, sinfdan tashqari tadbirlar va oilaviy tarbiyagacha bo'lgan barcha bo'g'inlar yagona maqsad – yoshlar ongida Vatanga muhabbat va milliy faxr tuyg'usini tarbiyalash – yo'lida xizmat qilishi lozim. Bu jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalarni milliy mazmun bilan boyitish bugungi kun talabi ekanini ta'kidlab o'tish joiz.

"Madaniy qadriyatlar" tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u millat yaratgan barcha moddiy va ma'naviy boyliklarni qamrab oladi. Ilmiy manbalarda qadriyatlarga turli ta'riflar berilgan. Jumladan, falsafiy-pedagogik adabiyotda *qadriyatlar* deb inson va jamiyat uchun ahamiyatli bo'lgan moddiy va ma'naviy ne'matlar, tushunchalar va hodisalarga aytiladi (). Qadriyatlar jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllanib boradi va avloddan-avlodga o'tadi. Masalan, biror xalqning tili, adabiyoti, san'ati singari

boyliklari qadriyat sifatida yuzaga kelib, keyingi avlodlarga meros bo‘lib o‘tadi. Shu ma’noda, qadriyatlar jamiyat rivojining negizi va ko‘zgusidir.

Madaniy qadriyatlar moddiy va nomoddiy (ma’naviy) turlarga bo‘linadi. *Moddiy qadriyatlar* – bu xalq yaratgan moddiy boyliklar: me’moriy obidalar, tarixiy yodgorliklar, hunarmandchilik buyumlari, liboslar, milliy taomlar va boshqalar. Masalan, Samarqand va Buxorodagi me’moriy obidalar (Shohi Zinda majmuasi, Po‘lotxon madrasasi va h.k.), Xorazmning Lazgi raqsi, Farg‘onaning atlas matosi – bular moddiy madaniy qadriyatlarga misoldir. *Nomoddiy qadriyatlar* esa xalqning urf-odatlar, an‘ana va marosimlari, og‘zaki ijodi (maqollar, dostonlar), musiqa va qo‘shiqlari, diniy e’tiqodi kabi ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Masalan, Shashmaqom va baxshichilik san’ati, Navro‘z bayramini nishonlash an‘analari, O‘yinqaroq va Alla kabi xalq qo‘shiqlari – bular milliy nomoddiy madaniy merosimiz tarkibiga kiradi.

Moddiy va nomoddiy qadriyatlar bir-biriga uzviy bog‘liq. Nomoddiy qadriyatlar ko‘pincha moddiy tashuvchilar orqali bizga yetib keladi – masalan, yozma adabiyot asari qo‘lyozma ko‘rinishidagi moddiy obida bo‘lsa-da, uning ichidagi g‘oya va mazmun nomoddiy qadriyatdir. Shu bilan birga, moddiy yodgorliklar atrofidagi marosim va urf-odatlar ham nomoddiy qadriyatlar sirasiga kiradi.

Pedagogik nuqtai nazardan, madaniy qadriyatlarni himoya qilishning eng samarali yo‘li – ularni yosh avlod ongiga singdirish va qadrlash ko‘nikmasini hosil qilishdir. Agar bolalikdan boshlab farzandlarimizni milliy musiqa, milliy o‘yinlar, xalq og‘zaki ijodi namunalari bilan oshno qilib ulg‘aytirsak, ular qalbida o‘z madaniyatiga mehr shakllanadi va uni begona ta’sirlardan himoya qilishga intiladi. Shu bois maktabgacha ta’limdan boshlab milliy ertak va qo‘shiqlar, milliy o‘yinlar o‘rgatilishi maqsadga muvofiq. Maktabda esa tarix, adabiyot, musiqa darslari orqali bolalar o‘z xalqining boy merosini o‘rganadi. Bu jarayonda hozirgi texnologiyalar imkoniyatidan foydalanish ham kerak: masalan, milliy qo‘shiqlar va kuylarning zamonaviy talqinlarini yaratish, xalqona o‘yinlarni kompyuter o‘yinlari shakliga keltirib targ‘ib etish va hokazo.

Bundan tashqari, “g‘oyaviy immunitet” tushunchasi ham dolzarbdir. Globallashuv davrida turli yot g‘oyalar, ekstremistik qarashlar ham yoshlar ongiga ta’sir o‘tkazishi mumkin. Milliy g‘urur va qadriyatlarga ega, o‘z milliy ideologiyasiga ishonchi komil

yoshlar bunday zararli oqimlarga berilmaydi. Shu sababli mustaqillik yillarida O'zbekistonda "Milliy istiqlol g'oyasi" fani joriy etilgan edi – hozirda u "Tarbiya" fani tarkibida davom ettirilmoqda – bu fanning vazifasi yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini kuchaytirish, ularda mafkuraviy immunitetni shakllantirishdir. Mazkur fan va umuman tarbiya tizimi orqali bolalarda milliy identitetning asoslarini qaror toptirish, ularni globallashuvning zararli ta'siridan himoyalash mumkin.

Madaniy qadriyatlarni himoya qilishda nafaqat ta'lim muassasalari, balki ommaviy axborot vositalari va jamoat tashkilotlari ham ishtirok etishi lozim. Televideniye va internet makonida milliy madaniyatni targ'ib qiluvchi ko'rsatuv va materiallar ko'paytirilishi zarur. Masalan, milliy tarixi yoki xalq qahramonlari haqida badiiy filmlar, multiplikatsion filmlar yaratish, ijtimoiy tarmoqlarda milliy qadriyatlarni ommalashtirishga doir chellenjlar uyushtirish kabi usullar bugungi yoshlar ongiga tezroq ta'sir o'tkazadi.

Globallashuv – bu inkor etib bo'lmaydigan jarayon, ammo u sharoitida "mahalliylikni global miqyosda targ'ib qilish" tamoyili bilan ishlash lozim. Ya'ni, o'z milliy qadriyatlarimizni butun dunyoga chiqarish, ularni jahon madaniy merosining bir qismi sifatida namoyish etish orqali ham asrab qolishimiz mumkin. Bu yo'lda YuNESKO qoshidagi tadbirlar, xalqaro madaniyat festivallari, do'stlik va san'at dekadalari muhim platformadir.

Madaniy qadriyatlarning yo'qolish xavfi real bo'lib, unga qarshi kurashishda eng samarali vosita – pedagogik himoyadir. Ta'lim va tarbiya orqali yosh avlodni o'z milliy madaniyatining bilimdoni va himoyachisiga aylantirmog'imiz darkor. Bu borada davlat siyosati, maktab va oilaning hamkorligi, zamonaviy texnologiyalarni safarbar etish va xalqaro ko'mak – barchasi birlashsa, milliy qadriyatlarimizni globallashuv to'lqinida ham mangu saqlab qolishimiz va kelajak avlodlarga yetkazishimiz mumkin bo'ladi.

Musiqqa ta'limi orqali milliy ruh tarbiyasining samarali bo'lishi uchun, avvalo, o'qituvchilarning o'zlari milliy musiqani chuqur bilishi va sevişi lozim. Shunda ular o'quvchilarga nafaqat bilim, balki shu musiqaga bo'lgan muhabbatni ham bera oladilar. Bundan tashqari, milliy kuy va qo'shiqlarimizni xorijda ham targ'ib qilish, xalqaro musiqqa

festivallarida ishtirok etish orqali ham yoshlarimizda gʻurur hissini oshirish mumkin – chunki dunyo sahnasida milliy sanʼatimiz eʼtirof etilsa, bu butun xalqimiz uchun iftixordir.

Xulosa

Musiqqa taʼlimi milliy gʻurur va qadriyatlarni shakllantirishning qudratli qurolidir. U yosh avlodning his-tuygʻulariga taʼsir qilgan holda, ongi va qalbiga milliy oʻzlikni singdiradi. Shu sababdan taʼlim jarayonida milliy musiqiy merosimizni oʻqitish va uni zamonaviy usullar bilan yetkazish doimo diqqat markazida boʻlishi zarur.

Yuqoridagi tahlillardan koʻrinadiki, milliy gʻurur va madaniy qadriyatlar masalasi oʻzaro chambarchas bogʻliq boʻlib, u millatning oʻtmishi, buguni va kelajagini bir butun zanjirga bogʻlab turadi. Milliy gʻurur – xalqning yuragidagi iftixor tuygʻusi boʻlsa, madaniy qadriyatlar – shu iftixorning manbai va asosidir. Falsafiy nuqtai nazardan bu tushunchalar jamiyat maʼnaviy hayotining ontologik asosi, gnoseologik mazmuni va aksiologik qadr-qiyamatini belgilaydi.

Milliy gʻurur va qadriyatlar nafaqat tarixiy shakllangan hodisalar, balki ularni doimiy ravishda qoʻllab-quvvatlab turish, yosh avlodga etkazib borish talab etiladigan jarayon hamdir. Taʼlim-tarbiya tizimi bu borada hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani maqolada koʻplab misollar va manbalar asosida koʻrsatib oʻtildi. Xususan, oʻzbek pedagogikasining buyuk namoyandalari – Farobiy, Navoiy, Avloniy – asarlarida milliy tarbiya va millat gʻururi gʻoyalari ilgari surilgan boʻlib, zamonaviy taʼlimda ular yangi shakl va usullarda davom ettirilmoqda. Globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va yoshlarimizning milliy identitetini mustahkamlash har qachongidan muhim vazifa boʻlib turibdi.

Milliy gʻurur va madaniy qadriyatlar shaxs kamoloti uchun ham, jamiyat barqarorligi uchun ham oʻta muhim. Ularni shakllantirish va mustahkamlash – oʻz kelajagimizga qoʻyilgan sarmoyadir. Zero, milliy gʻururli va oʻz qadriyatlarini qadrlaydigan avlodgina mustaqil davlatning tayanchi va millatning porloq istiqboli boʻla oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: Maʼnaviyat, 1992 .
2. Navoiy A. Muhokamat ul-lugʻatayn (1499). – T.: Fan, 1960

3. Buxoro davlat universiteti. Milliy tilni asrash muammolari // Universitet yangiliklari, 11.01.2022

4. Abdullayev M.E. Using traditions and values in the formation of a sense of national pride in students // Psychology and Education. – 2021. – Vol.58, No.2. – P.4862-4867.

5. Raxmatullaev, X. S. (2023). MESOPOTAMIYA (IKKI DARYO ORALIGI) MUSIQASI. Академические исследования в современной науке, 2(9), 102-113.

6. Nazarova M.M. Bugungi globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni ta'lim tizimiga tatbiq etishning psixologik ahamiyati // Oriental Art and Culture. – 2022. – Vol.3, No.2. – B.373-379.

7. Qurbonova O. Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri” asarida ta'lim-tarbiya masalalari // BuxDU ilmiy axborotlari. – 2018. – №2 (70). – B.259-263.

8. Raxmatullaev, X. S. (2023). ERAMIZGACHA BOLGAN DAVRLARDA QADIMGI MISR MUSIQASI. Академические исследования в современной науке, 2(9), 97-101.

9. Koval T. va boshq. The Role of Music Education in the Formation of Cultural Identity in the Modern World // Journal of Curriculum and Teaching. – 2025. – Vol.14, No.1. – P.349-358.

10. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. – London: Verso, 1983.

<https://ethnopsychology.academic.ru/>

<https://www.wikipedia.org/>